

Potüngäue Fakamaäü'anga

ngaahi tokoni 'a e fakamaäü'anga ma'a kinautolu mamahi

'Oku lava ke ma'u atu ta'etotongi ha ngaahi tokoni fakapalöfesinale mo malu mei he fakamaäü'anga, ma'a kinautolu 'oku mamahi koe'uhi ko ha faihia.

'Oku 'i ai 'a e ngaahi tokoni ma'a kinautolu kuo fai ki ai ha hia 'o makatu'unga ia 'i he:

- lavea honau sino;
- lavea honau loto;
- mole ha'anau koloa (pe maumau'i ha'anau koloa);
- mate (pe uesia 'a e 'atamai) 'o ha tokotaha 'i he tefito'i fämili;
- fakamamahi ki ha tokotaha 'o e fänau pe mole ai ha koloa.

'Oku fiema'u 'e kinautolu kuo mamahi 'i ha ngaahi faihia ke nau 'ilo pe ko e hä 'a e me'a 'oku hoko ki he'enu hopo. 'Oku nau fa'a fie 'alu ki he hopo, mo fie 'ilo pe ko e hä 'a e me'a 'e hoko kapau 'e fiema'u kinautolu ke fakamo'oni.

Fale'i 'o Kinautolu Mamahi (Victim Advisers)

'Oku ngäue 'a e kau Fale'i 'o Kinautolu Mamahi 'i he Fakamaäü'anga tokoni'i ' kinautolu mamahi.

Ko honau fatongia fakaluükufua ke:

- 'oange ha ngaahi fakamatala kiate kinautolu mamahi, fekau'aki mo 'enu hopo;
- fale'i 'a kinautolu mamahi feläve'i mo 'enu ngaahi totonu 'i he 'i he founa 'o e hopö;
- tokoni'i 'a kinautolu mamahi ke nau 'ilo 'a e me'a ke fai 'i he fakamaäü'anga.

'Oku mätu'aki malu 'a e ngäue mo e tokoni 'a e kau Fale'i 'o Kinautolu Mamahi, 'o 'ikai ngofua ke fakahoko ki ha taha kehe.

'Oku 'i ai 'a e totonu 'a kinautolu 'oku mamahi koe'uhi ko ha faihiake tauhi'aki kinautolu ha tö'onga faka'apa'apa, faka'atu'i mo toka'i mei he kau ngäue 'a e fakamaäü'anga, kau Pölisi, pea mo hai pe 'oku kau mai ki he 'enu mamahi.

Lao ki he Totonu 'a e Kau Mamahi 2002 (Victims' Rights Act 2002)

'Oku faka'atä 'e he Lao ki he Totonu 'a e Kau Mamahi 2002, 'a e totonu 'a kinautolu mamahi ke ma'u ha fakamatala kakato fekau'aki mo e ngaahi me'a 'oku hoko ki he'enu hopo. 'I he taimi 'e ni'ihi, 'oku 'i ai 'a e totonu 'a kinautolu mamahi ke 'i ai ha'anau lau fekau'aki mo e ta'efakahä 'o e hingoa, malu'i ki tu'a, malu'i 'i 'api pe ko e

faka'atä fakataimi 'o e taha faihia.

Kapau ko ha tokotaha mamahi koe 'oku kau ki ha hopo, 'e hanga 'e he Tokotaha Fale'i 'o:

- fakahä atu 'a e me'a 'oku hoko 'i he hokohoko atu 'a e hopo;
- fakamatala'i atu 'a e founga ngäue 'a e fakamaäu'anga;
- fakahä ki he kau Pölisi mo kinautolu 'oku kau mai ki ho'o hopo, ha ngaahi me'a 'oku ke hoha'a ki ai;
- fakamatala'i ha ngaahi tu'utu'uni malu'i ki tu'a;
- tokoni'i koe ke fakahä ki he Fakamaäu'anga 'a ho'o fakafuofua ki he me'a 'oku hoko;
- fakahä atu ho'o ngaahi totonü 'o fakatatau ki he Lao ki he Totonu 'a Kinautolu Mamahi 2002;
- fakataukei'i koe kapau 'oku fiema'u ke ke fakamo'oni;
- fakahinohino'i 'a e kau fakamo'oni ta'u si'i ki he founga ngäue 'a e fakamaäu'anga, mo honau fatongia 'i he hopo;
- fale'i 'a kinautolu kuo pä'usi'i pe fakamälohi'i, fekau'aki mo e ngaahi founga makehe'oku lava ke nau ngäue'aki 'i ha'anau fakamo'oni 'i he fakamaäu'anga;
- fakahä atu 'a e ngaahi malu'i 'oku ke 'atä ki ai, kapau 'oku ke hoha'a ki ho'o mo'ui (pe ko e mo'ui 'a ho fämili), 'o makatu'unga 'i he me'a kuo hoko;
- tokoni ki hano fakafoki vave atu ha'o koloa, kapau na'e ngäue'aki ia ko ha fakamo'oni 'i he hopo;
- fakamahino'i atu 'a e ngaahi founga 'e ala fakahä atu ai 'a e taimi 'e tukuange ai 'a e pöpula 'o malu'i 'i tu'a, 'atä mei he ngäue pöpula 'i 'api, pe mei he 'api tauhi'anga 'o kinautolu 'oku uesia honau 'atamai;
- 'oatu ha fakamatala fekau'aki mo e ngaahi ngäue tokoni kehe 'oku ke 'atä ki ai hangä ko e fale'i, uelofea mo e tokoni huhu'i tu'unga 'i ha fakatu'utämaki;
- fale'i koe 'i he founga ke fakahoko'aki e Fakamatala 'a ehe Mamahi (Victim Impact Statement), ki he Fakamaäu'anga.

Ko e fetu'utaki ki ha tokotaha Fale'i 'o Kinautolu Mamahi

'Oku lava ke ke fakafetu'utaki mo ha taha Fale'i 'o Kinautolu Mamahi 'aki ha'o telefoni (pe ko ha'o 'alu) ki he falehopo 'i ho feitu'u. Ko e fika telefoni 'oku 'i he ngaahi peesi lanu pulü 'o e tohi telefoni, 'i he "Courts - Department for". Ko e tokoni 'a e fakamaäu'anga kiate kinautolu mamahi, 'oku ta'etotongi pea malu.

Ko e Fakamatala 'a e Mamahi 'i he fakamaäu'anga

'Oku 'i ai 'a e totonu 'a e tokotaha mamahi ke fakahä ki he fakamaäu 'a e anga hono uesia 'ene mo'ui 'e he faihia ni. 'Oku ui eni ko e Fakamatala 'a e Mamahi (Victim Impact Statement [VIS]), pea 'oku fakakau eni 'i hono fakakaukau'i 'e he fakamaäu 'a e tautea ke hilifaki ki he tokotaha maumaulao. Te ke talanoa mo e kau Pölisi ki he anga hono fa'u ho'o fakamatala.

Ko e anga maheni ke hiki tohi e Fakamatala 'a e Mamahi, ki he Fakamaäu'anga.

Kapau 'oku ke fie lau ho'o Fakamatala 'a e Mamahi, kuo pau leva ke ke tala ki he tokotaha Fale'i 'o Kinautolu Mamahi, 'i he vave taha. 'E faingamälie leva ai 'a e Fakamaäu'anga ke nau alea'i ke fai 'a e me'a ni. (Tokanga'i ko ho'o lau pe e

Fakamatala 'a e Mamahi, kuo ke 'osi hiki tohi. 'Oku tapu ke ke to e fai ha laäulea kehe.)

Kapau 'oku 'ikai te ke fie lau ho'o VIS 'i he fale hopo, 'oku 'atä ke ke:

- kole ki ha tokotaha kehe (hangë ko hao maheni pe pou pou), ke ne lau ho'o VIS; pe
- hiki tepi pe vitiö ho'o VIS, ke toki tä pe hulu'i 'i he Fakamaäü'anga.

Kapau ko ha tokotaha mamahi koe koe'uhi ko ha faihia, pea 'oku ke fiema'u ha tokoni, kätaki ka ke telefoni ki he tokotaha Fale'i 'o Kinautolu Mamahi, 'i he fakamaäü'anga 'i ho kolo pe feitu'u. 'E lava foki ke ma'u atu mo ha taha ke fakatonulea kapau 'oku ke fiema'u. 'Oku ta'e totongi pea mätu'aki malu 'a e tokoni 'a e fakamaäü'anga kia kinautolu mamahi.

'Oku 'i ai 'a e totonu 'a kinautolu mamahi ke tauhi'aki ha tö'onga faka'apa'apa, faka'atu'i mo toka'i mei he kau ngäue 'a e fakamaäü'anga, kau Polisi, pe ko ha pe 'oku kau mai ki me'a ko'eni.

Ke ma'u ha toe fakamatala fekau'aki mo e ngaahi tokoni 'a e Fakamaäü'anga ma'a Kinautolu Mamahi, fakafetu'utaki ki he fakamaäü'anga 'i ho kolo pe feitu'u. Ko e fika telefoni 'oku 'i he ngaahi peesi lanu pulü 'o e tohi telefoni 'i ho kolo pe fakafeitu'u, 'i he "Courts - Department for".

'E ma'u atu 'a e tohi fakamatala ni 'i he ngaahi lea kehekehe mei he tu'asila 'i he komipiuta ko e www.courts.govt.nz.

Fakamaäü'anga 050
Sanuali 2003